

OPINION

Како да се справиме со енергетската сиромаштија при недостиг на сепофатни истражувања или дефиниции?

Design by Muhsin Güler

Соња Зубер,
Истражувачки и менаџмент
координатор во Аналитика;
sristeska@analyticamk.org

Бидејќи земјите од Западен Балкан се далеку од решавање на проблемот со енергетската сиромаштија во домаќинствата поради неможноста, високата стапка на сиромаштија, корупцијата која владее или едноставно немањето престава за тежината на прашањето, важно е да се продолжи со застапување и залагање за поголема видливост на овој проблем.

Првата пречка која мора да се помине е недостатокот на сеопфатно и темелно истражување на она што е енергетската сиромаштија и кој се' може да се квалификува како енергетски сиромашен во една земја; проследено со изработка и усвојување на официјална дефиниција на прво, енергетската сиромаштија и второ, категоријата на ранливи потрошувачи кои се засегнати од неа; и на крајот креирање и имплементирање на мерки кои ќе се справат со енергетската сиромаштија и ќе им помогнат на домаќинствата да излезат од неа.

Се проценува дека помеѓу 50 и 125 милиони луѓе во ЕУ (околу 10-25 %) се соочуваат со енергетска сиромаштија. Ситуацијата е уште полоша во земјите од Источна Европа: 30% или повеќе од домаќинствата се соочуваат со овој проблем. ЕУ се обидува да развие решенија за да се справи со неа, но се' уште работи на неколку прашања како што се дефинирање на енергетската сиромаштија на ниво на секоја земја, воспоставување на редовен мониторинг на широчината и опсегот на проблемот како и на создавање јасни политики во однос на борбата против енергетската сиромаштија .

Заканата е опасна поради фактот дека не само луѓето кои официјално се под линијата на сиромаштија во една земја се и енергетски сиромашни. Генералната сиромаштијата и енергетската сиромаштија се секако поврзани, но прашањето со енергетската сиромаштија е многу покомплексно отколку да се каже само дека луѓе кои се сиромашни во секој случај се и енергетски сиромашни исто така. Постојат многу дефиниции во употреба за што всушност е енергетска сиромаштија; еден од најновите се обидува да ја дефинира како: **домаќинството е во енергетска сиромаштија ако треба да троши повеќе од 10 отсто од своите приходи за да постигне соодветно ниво на топлина во домот во текот на годината како и за други трошоци за енергија^{1,2}** или **“домаќинство кое се соочува со повисоки отколку вообичаено трошоци, и доколку се потроши тој износ, ќе падне под линијата на официјалната сиромаштија во земјата.”³** Што значи дека не се работи за сумата на потрошени средства за енергија туку за потребните средства на едно домаќинство кои треба да ги обезбеди за да ги покрие своите енергетски потреби во текот на годината.

¹Fuel poverty, roof renting and Feed-in-tariff – some number crunching

<http://www.melstarrs.com/elemental/2011/11/15/fuel-poverty-roof-renting-and-feed-in-tariff-some-number-crunching/>

² Прагот од 10% се однесува пред се за Велика Британија, бидејќи во контекстот на Западен Балкан, поради високите стапки на сиромаштија, ова може да го стави поголемиот процент од населението во категоријата енергетски сиромашни.

³ <http://www.theguardian.com/big-energy-debate/fuel-poverty-climate-change-targets>

Постојат многу проекти⁴, особено финансирани од ЕУ, кои работат или ќе работат на обидот да се најде решение за енергетската сиромаштија во Западен Балкан, било тоа да се истражувања или директна помош на домаќинствата во обидот да ги ублажат последиците од енергетската сиромаштија. Сепак, земјите од Западен Балкан се' уште заостануваат во справувањето со ова горливо прашање. Зошто е важно да се почне да се работи на него? Во согласност со Договорот на Енергетската заедница, страните-потписнички мораат од 1 јануари 2015 да ги либерализираат своите енергетски пазари за сите корисници⁵. Отворање и либерализација на пазарите ќе влијае директно на цените на енергијата со што повеќе од сигурно е дека ќе одат нагоре оставајќи ги домаќинствата со проблемите како да ги задоволат нивните енергетски потреби. Ова прашање не е ново и произлегува од: "Во комунистичкиот систем цените на електричната енергија беа одржувани на вештачко ниско ниво, што резултираше со експанзија на користењето на електричната енергија за греење и масовно исклучување од централното греење. Исто така, беше забележана и зголемена употреба на огревно дрво за греење што особено е важи за домаќинствата со ниски примања.⁶ Кога комунистичкиот систем се сруши во почетокот на 90-тите, така проблемите со достапноста на енергијата почнаа да се појавуваат. Како што земјите од Западен Балкан почнаа да ги трансформираат своите системи, така енергијата повеќе не беше гарантирана од страна на државата, туку стана добро т.е. услуга која се купува на пазарот како и се' друго. Непотребно е да е спомене дека ситуацијата е уште покомплицирана бидејќи енергијата е стока без која не може да се замисли современото живеење какво што го познаваме."⁷ Оваа ситуација само ќе се влоши со либерализацијата на пазарите и за сега нема сериозни политики на ниво на секоја земја на Балканот со цел да им се помогне на домаќинствата во решавањето на проблемите кои произлегуваат од реформите на енергетските системи.

Аналитика работеше и планира да продолжи да работи на енергетската сиромаштија, како дел од својата главна цел да придонесе кон реформите во македонското општество и кон пронаоѓањето на подобри политики за решавање на вакви прашања. Минатата година во соработка со Фондацијата Конрад Аденауер организираше конференција на која чинители од регионот се собраа да дискутираат за енергетска сиромаштија и со кои средства може да се победи. Аналитика подготви документ на оваа тема, каде е направена темелна анализа на постојното законодавство во врска со енергетската сиромаштија, како и анализа на сегашните теории за тоа што е, и кој се смета за енергетски сиромашен, како и кои се препораките за справување со енергетската сиромаштија. Колку за потсетување, *"јасно е дека причините за енергетската сиромаштија е вештачки ниската цена на електрична енергија виновна за масовно греење на електрична енергија, исклучување од централно греење како и развивање на навики на трошење на енергија; која беше директно предизвикана од зголемување на цените на*

⁴ Како што се проектите финансирани од Intelligent Energy: Achieve, REACH, EC-LINC <http://www.achieve-project.eu/>; <http://www.focus.si/index.php?node=25&id=1424>; <http://www.ec-linc.info/>итн.

⁵ Повеќе за Енергетската заедница на следниот линк: http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK

⁶ Стефан Бужаровски и други, *Управување со енергетската сиромаштија во Југоисточна Европа*, Ифри, (2011)

⁷ Енергетска сиромаштија во Македонија, Ана Стојилоvsка и Соња Зубер. Линк до документот: http://analyticamk.org/images/stories/files/energy_poverty/poverty_mak.pdf

енергенсите, оставајќи ги потрошувачите соочени со ограничени финансиски средства, ограничени опции за греење (немање алтернативи за греење како на природен гас, единствена можна опција е биомасата) и енергетски неефикасни домови.,”⁸

Македонија и покрај споменатите проблеми, нема дефиниција на ранливи потрошувачи ниту пак се дефинира енергетската сиромаштија на било кој начин, иако терминот е во употреба.⁹ Не постои официјален број за тоа колку домаќинства се погодени од енергетската сиромаштија. Некои проценки¹⁰ се дека повеќе од половина од сите домаќинства се енергетски сиромашни! Ова само ја потенцира сериозноста на проблемот. Истражувањата на оваа тема се недоволни и потребата да се продлабочат е повеќе од итна. Поради тоа странските донатори, како и државата мораат да стават поголем акцент врз финансирањето на ваквиот вид на истражувања, како и на имплементацијата на она што донесено како акт или предлог со кои се прави обид да се ублажи енергетската сиромаштија.¹¹ Во меѓувреме граѓанските организации треба да продолжат да се залагаат за овие средства, како и за подобри политики и акции кон енергетски сиромашните домаќинства бидејќи оваа борба само што започна.

Во меѓувреме може да се имплементираат разни пилот истражувачки проекти на помали примероци во урбаните и руралните средини за да се провери и утврди кој и под кои услови може да се окарактеризира како енергетски сиромашен. Постојат различни методи кои може да се користат, како:

- Самоизвестување - ризикот е дали ќе функционира? Многу луѓе се плашат од стигмата што ја носи зборот “сиромаштија,, така што може да не се чувствуваат удобно при давањето на информации за тоа какви потешкотии имаат при плаќањето на сметките или дека нивните енергетски навики и трошоци ги ставаат во категоријата на “енергетски сиромашни домаќинства.,,

⁸ Ибид.,

⁹ Сепак Македонија има обврска да ги донесе овие дефиниции до крајот на 2014.

¹⁰ Ана Стојилоvsка, Соња Зубер http://analyticamk.org/images/stories/files/energy_poverty/poverty_mak.pdf стр 7.

¹¹ Предлози како: 1) Субвенцијата за потрошувачка на енергија постепено да се замени со еднократна бесплатна инвестиција во мерки за енергетска ефикасност во добро дефинирани енергетски сиромашни домаќинства започнувајќи со повеќечлени домаќинства, домаќинства со пензионери, домаќинства со неколку деца, домаќинства со корисници на социјална парична помош, домаќинства на чело со невработени возрасни лица, домаќинства кои се зависни од земјоделство и домаќинства со мали деца. 2) Домаќинствата кои припаѓаат на средната класа особено со пензионери и мали деца да инвестираат во енергетска ефикасност во своите домови, и ако е можно и да започнат да користат поефикасни печки на огревно дрво, и други видови на биомаса не само огревно дрво. 3) Општините да земат во предвид воведување на мерки за справување со енергетската сиромаштија во своите планови за енергетска ефикасност со вклучување на имплементација на мерки за енергетска ефикасност и во домаќинствата исто така, да земат во предвид имплементирање на локални проекти за гасификација, со цел воведување на природен гас во домаќинствата и изградба на мали когенеративни постројки. Повеќе за ова на: http://analyticamk.org/images/stories/files/energy_poverty/poverty_mak.pdf, стр. 13 и 14.

Поради тоа пристапот кон овие прашања е исто толку важен како и добивањето на вистинските информации од домаќинствата;

- Метод на расходи за пресметување на енергетската сиромаштија –дали е ова доволно? Дали само пресметката на тоа колку едно домаќинство троши или треба да троши за енергија е доволна за да се утврди дали тоа е енергетски сиромашно? Многу надворешни фактори како што се: дали се работи за рурална или урбана област, достапноста на различни видови на греење или ладење, како и неможноста да се извршат некои промени во станот поради имотната сопственост се прашања кои би можеле да имаат поголемо влијание врз тоа кој би утврдиле дека е енергетски сиромашен, отколку само количината на парите потрошени за сметките;

- Директно мерење - која методологија ќе се користи?

- Колкава е енергетската деградација на станбениот фонд? Многу важно прашање, особено во земјите од Западен Балкан, како станбениот фонд се' уште во најголемиот процент е оној изграден од пред-1990, кога беа имплементирани слаби стандарди на енергетска ефикасност (ЕЕ);

- Кој е степенот на енергетска депривација на ниво на домаќинство?

- Дали 10% од приходите одат на обезбедување на енергија и дали тие 10% се прагот за секоја земја врз основа на кој ќе се мери енергетската сиромаштија или тој треба да се менува во зависност од локалната ситуација?¹²

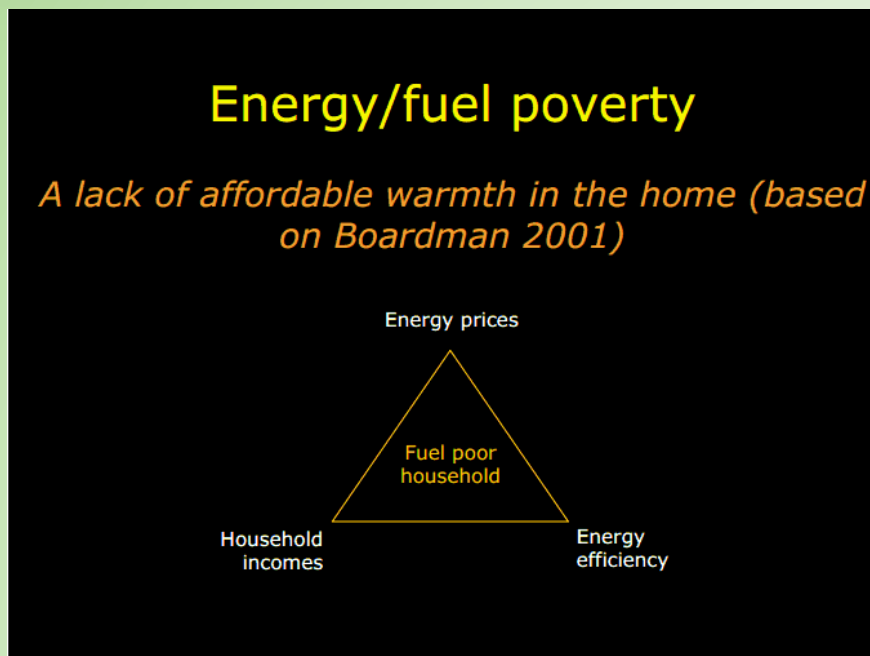
Во овој поглед како што беше споменато, анкетите од Македонија покажуваат дека околу 50% од домаќинствата во земјата не можат адекватно да ги загреат своите домови.¹³ Поради тоа при носењето на решенија за овој проблем треба да се следат следниве упатства:

- Што преставува достапноста на енергијата во урбаните, а што во руралните средини?
- Неквалитетен станбен фонд - како да се справме со тоа на ниво на носење на политики и на ниво на нивна имплементација?
- Мерки за ЕЕ - како да ги имплементираме без ставање на преголем товар врз домаќинствата кои не можат да си дозволат да плаќаат за енергетска ефикасност во нивните домови;
- Енергетската сиромаштија врз основа на специфичните карактеристики на земјата - адекватна топлина плус други енергетски услуги - она што е правило на ниво на ЕУ не може да биде соодветно и во локалниот контекст - па оттука и зошто е важно да се утврдат дефиниции за енергетската сиромаштија и ранливи потрошувачи на ниво на земја.

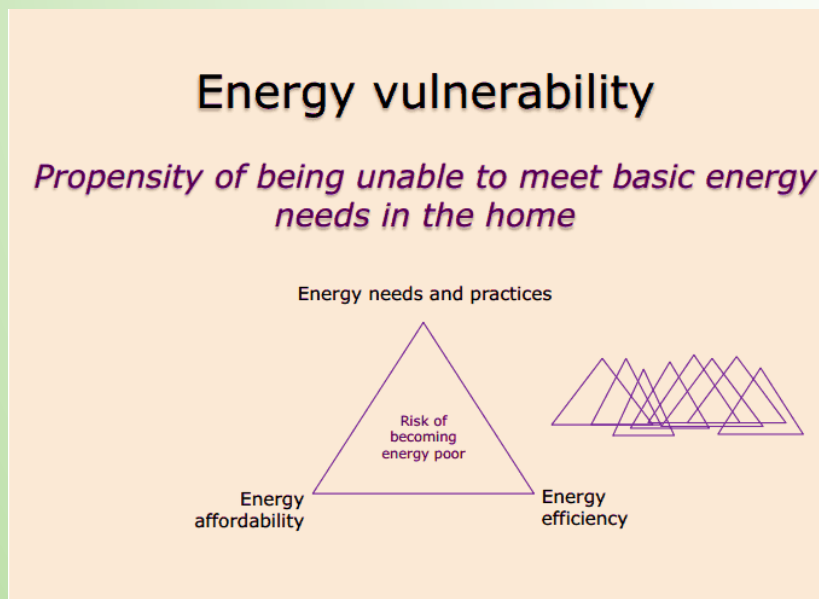
¹² Базирано на презентацијата и говорот за енергетска сиромаштија на проф. Стефан Бужаровски, во Љубљана Словенија 25.04.2014.

¹³ Завод за статистика.

1). Графички приказ на дефиницијата за енергетска сиромаштија во домаќинствата¹⁴:

2). Графички приказ¹⁵ на ризиците со кои се соочуваат домаќинствата кои можат да ги претворат во енергетски сиромашни. Трите агли се трите фактори кои придонесуваат за енергетската сиромаштија во домаќинствата, или оние фактори кои се доволни да го “бутнат” домаќинството во енергетската сиромаштија.

¹⁴ Види <https://docs.google.com/file/d/0Bx7StTrzYqZ6NDNGQ0V5SUY4U2c/edit?pli=1>

¹⁵ Ибид.,

Препораки за домаќинствата

Во се' што беше до сега кажано, најголем дел од препораките се однесуваат на оние чинители кои можат да ги спроведат мерките и политиките во борбата против енергетската сиромаштија и кои имаат или можат да добијат средства за таа активност. Сепак домаќинствата, без разлика дали тие се или не се под било дефиниција енергетски сиромашни, може и треба да се советуваат и водат со цел да ги препознаат релевантните енергетски проблеми во нивните сопствени домови. Образованието е пред се' една од најголемите алатки во борбата за елиминирање на било која сиромаштија. Така, за едно домаќинство е важно да се знае следново:

Како да се препознае дали домаќинството е погодено од енергетска сиромаштија:

- Проверете ги уредите за вода и електрична енергија (старост, производител, колку трошат итн);
- Проверете ги карактеристиките на зградата/домот (кога е изградена, каков вид на изолација има, во каква состојба е покривот, кој е типот на прозорци и колку години се стари и слично);
- Проверете ги сите достапни опции за греење и ладење на домот и споредете ги цените на различните опции на годишно ниво;
- Каква е енергетската ефикасност на домот (колку енергија е потребно за да се загрее, колку струја се троши просечно и колкава енергија е потребна за ладење на домот);
- Колкав е вкупниот приход на домаќинството;
- Да се провери дали има било какви истекувања, скршени апарати, уреди, чешми и сл. кои би требало да се заменат;
- Колкав е потребниот трошок за енергија (не колку домаќинството плаќа, туку колку треба да плати со цел да се чувствува удобно во домот – т.е. да има температура од 21C каде што се седи и 18C во други простории);
- Треба да се направи пресметка за тоа колку ќе го чини просечното домаќинство загревањето на домот до одредена температура (21 степен целзиусов за главните соби каде што се поминува најмногу време, и 18 целзиусови степени за другите соби), плус потребните средства за другите енергетски трошоци; пресметки главно засновани врз основа на просекот на искористената енергија во домаќинството, бројот на членовите кои ги брои и големината на нивното живеалиште. Ова не се вистинските, реални трошоци кои домаќинството ги плаќа, бидејќи тие можат да бидат многу малку за оне кои живеат на многу ниски температури или во само една соба од целиот дом, наместо во сите простории, или пак можат да бидат многу високи

трошоци за оние кои трошат непотребно многу енергија.¹⁶ Ако пресметката на потребните трошоци за комфортно живеење во домот заедно со она што останува од буџетот на домаќинството за другите потреби прави тоа да падне под официјалната линија на сиромаштија во државата, веројатноста дека има енергетска сиромаштија во тоа домаќинство е голема;

- Да се направат споредби на сметките за струја, вода, парно со соседите, семејството и пријателите кои живеат во слични околности;

- Да се информираат домаќинствата преку заедниците на станари и/или општинските власти за можностите за грантови или заеми за спроведување на мерки за енергетска ефикасност во зградите и живеалиштата.

Како заклучок, може да се каже дека најтешката задача не е зад туку пред нас. Иако енергетската

Правила при искоренувањето на енергетската сиромаштија :

- 1) Сиромашните мора да живеат во енергетски ефикасни домови!
- 2) Борбата против енергетската сиромаштија мора да се води на ниво на заедниците, а не на ниво на индивидуалните домови!

сиромаштија се признава како валиден проблем, нејзиниот вистински обем и последиците се' уште не се доволно истражени. Важно е да се запамети дека целото

општество ги чувствува последиците од неа, од граѓаните до фирмите и институциите. Решението на овој проблем е доста скап, меѓутоа последиците од неговото нерешавање ќе чинат повеќе, од намален економски раст до раст на стапката на смртни случаи како последица од енергетската сиромаштија. Поради тоа е и важна потребата од итно решавање на ова прашање.

¹⁶ Fuel poverty, roof renting and Feed-in-tariff – some number crunching

<http://www.melstarrs.com/elemental/2011/11/15/fuel-poverty-roof-renting-and-feed-in-tariff-some-number-crunching/>